kat. komp.
V B J C
BIBLIOTHECA UNIV JAGELL CRACOVIENSIS
390625 –
– 390629
Mag. St. Dr. I

1396

V
B J
C
390625
390629
Mag. St. Dr. I

1684

MISCELLANEA.

1/ Barss Franciszek, Mowy za czterema stanami, przełożone z francuskiego.-Warszawa 1775, w druk. Piotra Dufoura.-K nlb.3.Str.176+K nlb.1.-E XII Str.380.-

2/ Wiadomość o miast zasadzie w Polszcze.-Warszawa 1788, w druk, P.Dufoura.-K nlb.4.Str.99+nlb.1.-

3/ Jezierski Franciszek Salezy, Ktoś piszący z Warszawy dnia 11.lutego 1790 r.-Str.24.-E XVIII Str.540.-

4/ Odpowiedz wóyta na zarzuty burmistrza./B.m.dr. i r./-Str.72.-E XXIII Str.259.-

5/ Do PUNKTU pierwszego rządowych zasad myśl zgubiona./B.m.dr.i r./-Str-32.-

1396 Б.S.П.
1684

Bibl. ma 1egz.

WIADOMOSC

O

Pierwiaſtkowey Miaſt zaſadzie

W POLSZCZE,

Ich ſzczegulnych Przywileiach i Wolnościach, oraz o przyczynach upadku tychże

MIAST

NAYIAŚNIEYSZEMU

STANISŁAWOWI AUGUSTOWI

KROLOWI

i Nayiaśnieyſzey Rzeczypoſpolitey Skonfederowanym Stanom

W czaſie Seymu Roku 1788. zaczętego, a w Roku 1789. kontynuowanego podana.

w WARSZAWIE.

w Drukarni P. DUFOUR Konſyliarza J.K.Mci i Dyrek: Druk: Kor: Kad:

3

390626
I

D O

Nayiaśnieyszego Króla Jmci Pana Miłościwego, i Nayiaśnieyszych Rzeczypospolitey Skonfederowanych Stanow.

O D

Miast Koronnych i W. X. Litewskiego

PROŹBA.

PRzez początkową lokacyą Miasta od Panuiących Xiążąt, i Królów szczupłą na fundusz odebrały Ziemię, dla tego; aby osiadaiący handlem, rzemiosłem i przemysłem siebie żywili, i Kraiowi byli pożytecznemi.

Póki te osady protekcyą Monarchów, i powagą Praw były utrzymywane, póki Mieszczanin znał się być wolnym, i pewny stan oznaczaiącym, póty Miasta były świe-

tnemi; a Mieſzczanie ſowite za dar ziemi, i dochowanie praw oddawali pożytki.

Dwa Wieki minęły, iak Miasta w zyskaniu istotney od Rządu Kraiowego pomocy opuſzczone, do upadku nachylać ſię zaczęły; przeciągiem tego czaſu, pierwiastkowi Mieſzczanie z ludności, maiątku, handlu i rzemioſł Kraiowi użyteczni, w wolnościach zaſadniczych Przywileiów ściśnieni, albo z Kraiu wyſzli, albo w pozostałym potomstwie dla utrzymania ſiebie przy życiu do roli udać ſię przynagleni zostali; a ztąd poſzło, iż Kray utracił ludność, dochod, wygodę i ſił Kraiowych poparcie.

W tym przeciągu dwuwiecznego czaſu nie mogły Miasta ſzczęśliwey

upatrzyć ſpoſobności, aby przyczyny upadku ſwego, a razem i nieoſzacowane ſzkody Kraiu przełożyły. Ale kiedy Nayiaśnieyſze Rzeczypoſpolitey Stany z przyczyn ſiebie przekonywaiących formę Rządu poprawić, i początkową Kraiu moc, i ſiłę ożywić przedſięwzięły; pozoſtali po Miaſtach i Miaſteczkach Mieſzczanie, a razem z niemi nowo przybyli z Zagranicy Miaſt Oſiadacze, tę porę czaſu nayſpoſobnieyſzą oſądziwſzy, dawny ſtan Miaſt, oraz przyczyny, które do upadku też Miaſta przywiodły, Nayiaśnieyszemu Królowi Panu Miłościwemu, i Nayiaśnieyszey Rzeczypoſpolitey Stanom donieść przedſięwzięły.

Wzgląd ſzczegulny Nayiaśnieyſzego Pana na podźwignienie Miaſt,

gorliwie przez JW. JO Kanclerzów administrowana Miastom sprawiedliwość, światło wysokie w JOO. JWW. Senatorach i Posłach, a przezorne przewodnictwo JW. JO. Marszałków Seymowych i Konfederacyi; wszystko to gruntuie ufność w Miastach, iż przełożony stan dawnieyszy Miast i Mieszczan na Prawie zafundowany, oraz przyczyny upadku widokiem przeświadczenia poparte, taki Miastom okażą skutek, iaki Nayiaśnieysze Rzeczypospolitey Stany z poprawy rządu Kraiowego sobie obiecuią, i mieć pragną.

Tym przywroceniem do pierwiastkowego iestestwa Miast, Nayiaśnieysze Stany Rzeczypospolitey powiększą ludność, handle i rzemiosła,

pomnożą dochody Skarbowe, i wzmocnią ſiły Kraiu; a na Mieſzczan zaś, opatruiąc onym wolność, beśpieczeństwo, ſprawiedliwość, i pewny ſpoſob do życia; włożą nieśmiertelną cechę pamięci i wdzięczności.

WIADOMOŚĆ

O

Pierwiaſtkowey Miaſt Zaſadzie

w POLSZCZE,

Ich ſzczególnych Przywileiach i Wolnościach

ORAZ

O przyczynach upadku.

DUch Obywatelſki zapatruiąc ſię na czynności Obrad Kraiowych,

A

w chęci uczynienia przyſługi Dobru Powſzechnemu, wiele piſm użytecznych tworzy, i obſzerną Obraduiącym do poprawy Rządu materyą podaie.

Po między wieloma piſmami do tego końca zmierzaiącemi, czytać ſię daie wzmianka o potrzebie podźwignienia Miaſt, celem powiękſzenia w Kraiu ludności, handlów i rzemiosł.

Ze zaś żadne z tych piſm nie wyłuſzczyło w ſzczególności przyczyn, dla których Miaſta do ruiny, a Mieſzczanie do upadku przyſzli, a te naydoſtateczniey Mieſzczanom ſą wiadome; przeto ſpodziewać ſię należy, iż nie

małą będzie dla Kraiu przysługą, kiedy o początkowey Miast lokacyi w Polszcze, Prawach Mieszczanom nadanych, oraz o przyczynach upadku Narod zainformowanym zostanie.

Panuiący Xiążęta, i Królowie Polscy obszerne posiadaiąc Kraie, końcem zaprowadzenia populacyi, części tychże Kraiów, iedne Szlachetnym Familiom udzielali, drugie na lokacyą Miast determinowali; na pierwszych za nadany onym maiątek, wkładali obowiązek odprawiania służby woienney osobiście, (a) na drugich; to iest Mie-

(a) Statut 1368. tit: = In Bellum Militum expeditio, drugi Statut 1474. = Imprimis edicimus, ut juxta consve-

ſzczań włożyli obowiązek doſtarczania ludzi, wozow, a czaſem i prowiantów. (b) W tym zaś układ-

tudinem, omnes Domini Sæculares juxtà facultatem Bonorum ſuorum expeditionem bellicam ſervire tenentur. —

(b) Statut 1544. = In omnibus Civitatibus & Oppidis, in quibus exercetur mercatura, & emporia ſunt, nec Factoribûs quidem Mercatorum exceptîs &c: tenentur unum armatum Equitem expedire. Statut 1474. = Item omnes Civitates Regales & Spiritualium debent cum Dominis Pedites expedire. Rewizya 1564. Roku odbyta zaświadcza, że Miaſta w czaſie woyny doſtarczały Wozów woiennych. Hiſtorya JW. Xiędza Naruſzewicza B. S. na wiary godnych Autorach funduiąca ſię, zaświadcza, że w cza-

dzie iednakowy tychże Panuiących był zamiar, aby tak iedni, iako i drudzy miłością dobra własnego zachęceni, w zdarzonych przypadkach powszechney bronili Oyczyzny.

Stan Szlachecki przez szafunek Panuiących, odbierał zaraz dobro istotne, to iest ziemię do wydania produktow zdatną, szukał tylko rąk do uprawienia roli potrzebnych, i te w pokonanych od siebie Narodach znalazł. (c)

---

sie potrzeby Miasto Poznań Zołnierzy 5300. Miasto Gniezno 6500. Władysław 2800. Santok 2300. &c. dodały.

(c) Statut R. 1433. mocą którego Król za każdego człowieka kondycyi znacznieyszey w niewolą zabranego,

Miasta zaś, lubo miały na lokacyą cząstki ziemi oddzielone, ale te dla szczupłośi nie były zdolne pożywić osiadać one maiących; a przeto stosownie do zamiaru Panuiących Mieszczanie winni byli szukać pożywienia siebie z przemysłu.

Ten udział przez Panuiących Miastom uczyniony, nieodpowiadał początkowo swemu zamiarowi, ludność w Miastach, handle i rzemiosła nie pomnażały się, bo lokacya onych nie była wsposobie zagranicznym, nie miały Miasta własnego Sądu, i dla Mieszczan nie było ie-

---

Szlachcie iednę kopę płacić obowiązał się; Mieszczan zaś i Rolników zagranicznych w niewolą wziętych do woli Szlachty zostawił.

ſzcze zupełney co do Oſòb, i majątku deklarowaney wolności.

Doſtrzegli tey przeſzkody Nayiaśnieyſi Xiążęta, i Kròlowie Polſcy, ſzczegòlniey Kazimierz W. a chcąc Miaſta w takim widzieć ſtanie, w iakim za granicą zoſtawały, i one iak nayprędzey zaludnić, złożył w R. 1356. Generalny Ziazd w Krakowie, na ktòry nie tylko Stan Szlachecki, ale też Radców, Woytòw i Ławnikòw z Miaſt wezwał. (d) Na tym więc ziezdzie uchwa-

(d) Uchwała na Generalnym Ziezdzie w Krakowie 1356. w ſłowach = Proindè Nos Caſimirus Dei gratiâ Rex Poloniæ &c: cum Reverendis in Chriſto Patribus Archi-Epiſcopo Gneſnen: &c: Magnificis Caſtellanis, Palatinis, Camerariis &c: Nobilibus Conſulibus

lił ſprowadzenie do Polſki Prawa Magdeburſkiego, i one Miaſtom i Mieſzczanom nadał, wolnemi onych zupełnie deklaruiąc — Wyiął Miaſta z pod władzy wſzelkich Sądów Kraiowych, pozwolił obierać im Magiſtraty, i ſądzić ſiebie ſamych z wolną do Sądu Wyżſzego Prawa Magdeburſkiego Prowincyonalnego na Zamku Krakowſkim ulokowanego z Woyta Krakowſkiego, i ſiedmiu Ławników złożonego appellacyą, z wolnym oraz odwołaniem ſię w ſprawach większey wagi od tego Sądu do ſiebie, i naſtępców ſwoich, lub Sądu od ſiebie z

---

Advocatis & Scabinis juratis Civitatum Synodum, Conventionem & Concilium celebravimus, de quorum omnium & ſingulorum concilio &c.

Woytów Miaſt tamże wymienionych oznaczonego.

Po tym Generalnym Ziezdzie i uchwale na nim zaſzłey, lokacya Miaſt zupułnie odmieniona zoſtała, wydane do wſzyſtkich Miaſt Przywileia nowe, przenoſzące Mieſzczan *ex Jure Polonico ſub jus Theutonicum Magdeburgenſe*; to ieſt, deklaruiące Mieſzczan bydź w ſtanie zupełnie wolnym. (e)

(e) We wſzyſtkich Przywileiach Miaſtom nadanych, te ſą ſłowa wyrażone = Transferrimus Cives Noſtros ex Jure Polonico in Jus Theutonicum, quod Magdeburgenſe dicitur. Præterea eximimus eoſdem Cives Noſtros à quavis poteſtate Palatinorum, Caſtellanorum, Judicum, Subjudicum &c: O czym wſzyſtkim z Przywileiów

Od tey Epoki, i ieſzcze nieco wprzód Miaſta i Mieſzczanie jako lud wolny Prawem i Przywileiami zabeſpieczony, formowały pewny ſtan w Kraiu, wchodziły do wolnych Narodu Rad, Konfederacyi, a nawet do zawierania z poſtronnemi Ugod i Traktatów.

Dowodem tey prawdy ſą *Actus* naſtępuiące (f)

Miaſt w Metryce Koronney znayduiących ſię, powziąść wiadomość można.

(f) 1343. R. Traktat Pokoiu między Kazimierzem W. i Krzyżakami zawarty, w który wchodziły Miaſta, Kraków, Poznań, Sendomierz, Sandacz, Kaliſz, Wrocławek, Brześć Kuiawſki, i on pieczęciami ſwemi ſtwierdziły. 1374. R. w Koſzycach Przywiley Ludwika wſzyſtkim Króleſtwa Polſkie-

Te Przywileia od Krolow i Xiążąt Dziedzicow Miastom dozwolone, rowno z innemi Przywileiami

---

go Stanom dany, mòwi, że za wolą Panów, Szlachty, Przełożonych Miast i Mieszczanów.

1436. R. Traktat między Władysławem, trzema Xiążętami Mazowieckiemi, a Krzyżakami zawarty, który po Krolu, Xiążętach, Biskupach, Senatorach &c: Miasta Kraków, Poznań, Kalisz, Lwów, Płock, Warszawa i inne pieczęciami stwierdziły.]

Notandum chociaż Xięstwo Mazowieckie podziałem Leszka Białego z Konradem Braci w R. 1207. dostawszy się Konradowi, było następnie pod osobnemi Xiążętami, że iednak w ten Traktat wchodzili Xiążęta Mazowieccy; przeto też wchodziło i Miasto Warszawa. Na następnych Ziazdach &c *respective* na Ziezdzie Krakowskim,

moc maiące i nienaruszenie Mieszczanom dotrzymane, w krótkim przeciągu czasu pomyślny otrzy-

w R. 1356. wprowadzaiącym do Kraiu Prawo Magdeburskie, lubo Warszawa iako w osobnym Panowaniu będąca nie znaydowała się; ale Xiążęta Mazowieccy zapatrzywszy się na użyteczność Prawa Magdeburskiego, sprowadzili do Mazowsza Prawo Teutońskie Chełmińskim nazwane, (które iest równe we wszystkim Prawu Magdeburskiemu, oprócz Sukcessyi, & *respective* między Mężem i Zoną) i toż Prawo Chełmińskie tak Miastu Warszawie w R. 1413. iako i innym Miastom Xięstwa Mazowieckiego na lokacyą nadali.

1438. R. między Obywatelami Królestwa Polskiego związek w Korczynie, do którego weszły Miasta Koronne.

mały ſkutek, bo Miaſta Kupcami i Rzemieślnikami zaludnione, w czaſie Woyny ſilną pomoc, a w

---

1505. R. na Seymie Radomſkim, gdy utwierdzenie Statutu przez Łaſkiego zebranego zachodziło, znaydowali ſię Poſłowie z Miaſt, który tak mówi = „ Itaque in hac Conventione Radomienſi generali, ad quam de univerſis Regni & Dominiorum Noſtrorum Terris, Prælati, Barones Terrarumq; & Civitatum Nuncii. „

1518. R. Zygmut I. poſtanowił, ażeby Radcy Krakowſcy równie z Poſłami Ziemſkiemi, na Seymy byli używani, i tam wſpólnie z Stanami Rzeczypltey o dobru powſzechnym zaradzali.

1538. R. Gdy na Seymie Piotrkowſkim Poſłowie Ziemſcy chcieli Radców Miaſta Krakowa od obradowania

czaſie pokoiu obfity pożytek, i wygodę Kraiowi przynioſły.

---

oddalić, tenże Król na Seymie Krakowſkim 1539. R. wydał Dekret, iż Miaſto Krakow z Stanem Rycerſkim porownane, oprocz innych prerogatyw, poſiada i tę, że Radcy iego na Seymy wraz z Poſłami Ziemſkiemi zwykli bydź w dawności wzywani, i na obradach Rzepltey znaydować ſię, i głoſować, ktòrą to prerogatywę tenże Kròl wieczyście Miaſtu temu potwierdził.

W Archiwum Miaſta Krakowa znayduie ſię wiele Liſtòw Królewſkich wzywaiących Mieſzczan Krak: na Seymy. 1563. R. Receſs Seymu Koronnego Warſzawſkiego w ſprawie około Unii Litewſkiey, po Senatorach i Poſłach Ziemſkich, piſali ſię Poſłowie z Miaſta Wilna.

Jaka zaś tych Miaſt i Miaſteczek była ludność, widzieć to można w Rewizyi R. 1564. na mocy Uſtawy

---

1568. R. Przywiley przed-Uniowy Miaſtu Wilnowi dany, w ſłowach = „ Volumus etiam inſuper, ut Magiſtratus ſæpenominatus Vilnenſis, ad omnia Comitia Generalia tam in Magno Ducatu Lithvaniæ, quam etiam in Regno Poloniæ, ſi Unio iſtorum Dominiorum debitum ſortita fuerit effectum, binos vel trinos Conſules ex Collegio ſuo mittat, qui ſecundum Nuncios Terreſtres reſidendi & de rebus ad ſtatum Civitatis Vilnenſis pertinentibus dicendæ ſententiæ, jus, poteſtatem, facultatemque perpetuis temporibus ſunt habituri.„

1569. R. na Seymie Walnym Lubelſkim, Unia Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego z Koroną, mocą ktòrey Przywileia i Prerogatywy Miaſt na

Seymowey odprawioney, która po wszystkich Miastach i Miasteczkach wielość Mieszczan zliczyła, końcem opłacania przez nich do Skarbu Królewskiego czynszów z handlów i rzemiosł. I niemasz żadnego choć z małych Miasteczek, w którymby

---

wzaiem utwierdzone, którą Unią po Senatorach i Postach Ziemskich, Posłowie Miasta Krakowa podpisali.

1575. R. Konfederacya Generalna Warszawska po śmierci Zygmunta Augusta utwierdzona, do którey wezwane Miasta po Senatorach i Szlachcie; z Miast Koronnych podpisali.

1578. R. Uniwersał Króla Stefana, o tumultach w przytomności Biskupów, Senatorów &c: oraz Radców Miasta Krakowa wydany.

by kilkaſet Mieſzczan nie znaydowało ſię. (g)

A gdy to ieſt prawdą nieomylną, że w owym wieku taka była ludność Miaſt i Miaſteczek, takie z nich ſił Kraiowych wzmocnienie, i wygoda; badać ſię zatym należy o iſtotne przyczyny, dla których okropne po Miaſtah i Miaſteczkach teraz widzieć ſię daią ſpuſtoſzenia, a z których nieoſzacowana dla Kraiu ſtała ſię ſzkoda, przez depopulacyą, i utracone handle i rzemiosła.

Różni różne w tey mierze na

(g) Rewizya R. 1564. liczbę Rzemieślników i Kupców, po Miaſteczkach tak opiſuie = w Staniſławowie 416. w Liwie 382. w Błoniu 447. w Piaſecznie 204. w Wiźnie 330. w Rawie 433. w Warce 212. w Mławie 449. &c:

powierzchownych zaſadzaiąc ſię o-biektach, przywodzą przyczyny, powſzechnie zaś prawie pròżniactwu i piiańſtwu Mieſzczan upadek przypiſuią; lecz mniemanie takowe ieſt bardzo mylne, bo rolnictwo z ktòrego teraz po Miaſteczkach reſzta pozoſtałych Mieſzczankòw (pròcz Warſzawy i kilku Miaſt) pożywienia ſzukać ieſt przynaglona, wyznać każdy muſi, iż pracy niemałey potrzebuie, i ten który koło roli pracuie, pròżniakiem nazwany bydź nie może: do piiańſtwa też nie ieſt rzeczą ſłychaną, aby wſzyſcy byli ſkłonnemi, a przecie wſzyſcy ubodzy; wſzakże o wielu Narodach takie ieſt mniemanie, iż oni do tego nałogu przywykli, wſzelako przeświadczenie inaczey uczy,

że nie wszyscy, że handle i rzemiosła umieiętnie sprawuią, i że iest wielu między niemi maiętnych.

Innych zatym należy szukać przyczyn istotnych, ktòre zruynowały Miasta, a te z kilkorakiego wypływaią zrzòdła.

1mo. Dopòkąd Miasta w dziedzictwie samych Kròlòw zostawały, dopòty były świetnemi;bo w zdarzonym od kogożkolwiek ucisku za przełożeniem Monarsze, protekcyi doznawały, każdy Stan kontentował się tym, co mu Prawo nadało, i nie odbierał własności drugiemu. W przypadku zaś iakowey zdarzoney przeciwności, miał Mieszczanin Prawo czynienia Królom iako swoim Obrońcom reprezentacyi, iuż to przez siebie będąc wzywanym

na walne Rady, iuż to przez Konſyliarzów Stanu Mieyſkiego za Przywileiami kreowanych, których do dziś dnia ślady w wydawaniu ſamych Przywileiów tytularnych zoſtaią. Jaką zaś miał obronę Mieſzczanin od Panuiących Królów Dziedziców, daie to poznać Statut R. 1543. o ſkładach towarów w Miaſtach: o których znieſienie, lubo Stan Szlachecki domagał ſię, ale Król oświadczywſzy, iż całość Przywileiów każdemu w ſzczególności zaprzyſiągł, na znieſienie ſkładów nie zezwolił, chybaby ſame Miaſta dobrowolnie od Przywileiu odſtąpiły. (h)

(h) Statut 1543. de Emporiis Civitatum = Quæquidem Privilegia tenere Civitatibus juravimus, atque idcirco

Skoro zaś oddział stanął Dòbr Stołowych, i Miasta z Starostwami szafunkowi podpadły, rząd także od Dziedzicòw Kròlòw do Nayiaśnieyszych Stanòw przeniosł się; Miasta tak silne protekcyi Królów doznawać nie mogły.

A lubo w czasie odmiany rządu stanęła Konstytucya 1589. mocą ktòrey wszystkie Przywileia Miast utwierdzono; (i) wszelako nastę-

hoc responsum Consiliariis Nostris, & Nunciis Terrarum dedimus; quià contra Jusjurandum Nostrum nullius Literas & Privilegia frangere, & mutare possumus & volumus, nisi fortasse illorum ad id accedat consensus.

(i) Konstytucya R. 1589. Vol: II. fol: 1291. w słowach = Jakośmy na Koronacyi Naszey Prawa przy innych Miast: Naszych potwierdzili, tak ie w całości swoiey zachowuiemy.

pnie Miasta *ab activitate* na Seymach bez winy odpadły. Slad tylko w tychże Konstytucyach został, przez odbierane od Miast suffragia w czasie Elekcyi Królów. (k)

(k) 1586. Vol: II. fol; 1052. §. Konstytucya tit: Kaptur po śmierci Kròla Stefana uchwalony, przyznaie Miastu Krakowowi; iż w Przywileiach swoich ma sobie pozwolony zaszczyt dawania głosu na Ziazdach Szlachty, i toż Miasto w związek Konfederacyi przyimuie.

1632 R. do Paktòw Nayiaś: Władysława IV. wezwani byli Posłowie Miast Krakowa, Wilna, Poznania, Lwowa. 1668. Tegoż R. Vol: IV. fol: 1045. Na Konfederacyą Generalną wezwane są wraz z innemi Rzepltey Stanami na Elekcyą nowego Króla, Miasta te, ktòrym się ta prerogatywa z dawnego Prawa należała, to iest Krako-

To odpadnięcie Miaſt *ab activitate* na Seymach i od reprezentacyi, ieſt naypierwſzą Ruiną Miaſt; gdyż od tego momentu Miaſta w ſwych nadaniach zwolna uciążonemi zoſtały; a to nie pod właſnym tytułem ſtoſownym do opiſu Konſtyt:

---

wa, Poznania, Wilna, i Lwowa, i też Konfederacyą Poſłowie z tychże Miaſt zaprzyſięgli i podpiſali.

1669. Na Paktach Konwentach Króla Michała piſali ſię wezwani z Miaſt Krakowa, Poznania, Wilna, Lwowa, i Warſzawy Poſłowie.

1697. Do ułożenia Paktów Konwentów Auguſta II. byli deputowanemi z innemi Stanami Poſłowie Miaſt Krakowa, Poznania, Wilna i Lwowa, i tak też na nich piſali ſię.

1703. R. Konſtyt: którą Miaſto Lublin *ad Jura, Privilegia, Immunitates ac*

ale pod przypiſkami, lub excepcyami, a iak Prawo nazywa *ſub appendicibus*, ktòre appendices chociaż Prawem ſą abrogowane, rzecz iednak w ſwym ieſteſtwie zoſtała, za

---

prærogativam & coequationem honorów Miaſta Krakowa przypuſzczone: i dla tego 1764. R. przy Elekcyi i Paktach Konwentach Nayiaś: Staniſława Auguſta znaydowali ſię Poſłowie z Miaſt Krakowa, Lwowa, Lublina i Kamieńca Podolſkiego; a Konfirmacya Generalna, Praw Stanom Królеſtwa, ſtała ſię w przytomności Senatorów, Miniſtròw, Urzędników i Poſłòw Ziemſkich, też Poſłòw z Miaſt Koronnych w ſłowach = Nec non Civitatum Cracovienſis, Poſnanienſis, Vilnenſis, Sandomirienſis, Leopolienſis, Petricovienſis, Lublinenſis, Vſchovienſis & Varſavienſis, Delegatis Civitatum Terrarum Pruſſiæ, Gedanenſis &c.

którey exekucyą Miaſt i Miaſteczka do upadku przyſzły.

Z pomiędzy iſtotnych funduſzów Mieſzczanom po Miaſtach nadanych, i razem z Prawem Magdeburſkim do Miaſt wprowadzonych było Prawo Propinacyi; w użyciu którey ſami tylko Mieſzczanie po Miaſtach przez kilka wieków nieprzerwanie bez wſzelkiey od kogożkolwiek przeſzkody zoſtawali, świadkiem ſą lokacyine Przywileia, (l)

(l) Miaſto Warſzawa ma cztery Przywileia, pierwſzy R. 1413. od Xięcia Januſza, drugi 1483. od Xięcia Bolesława, trzeci 1527. od Zygmunta, czwarty 1570. od Zygmunta Auguſta nadane, Konſtytucyami lat 1598. 1613. 1676. ſtwierdzone, Propinacyą piwa i gorzałek, ſamym Mieſzczanom przyznaiące.

Swiadczą o tey prawdzie Konstytucye Koronne 1659. i 1683. samych Mieszczan przy propinacyi zachowuiące; a Konstytucya Konwokacyina R. 1764. pod tytułem

---

Miasto Wilno ma Przywileia Przed-Uniowe 1452. 1492. i poźnieysze, któremi propinacye temu Miastu nadane. 1456. R. Przywiley Kazimierza III. Miastu Krakowowi nadany, ktòrym Mieszczanie Krakowscy przy propinacyi wszelkich trunków i likworòw, z lokalnego Prawa należącey na zawsze zachowani, i aby nikt na około Miasta żadnych innych trunkòw, opròcz od Mieszczan Krakowskich branych, nie szynkował, pod konfiskacyą zakazał.

Takie Przywileia powszechnie wszystkie Miasta maią, bo *Jus propinandi* razem z Magdeburyą do Miast wprowadzone.

= Ubespieczenie Miast = lubo wyżey cytowane Przywileia i Konstytucye chciała mieć nienaruszenie zachowane, samym Miastom i Mieszczanom użytki z propinacyi przyznaiące, dołożono iednak *per appendicem intra parenthesim* [*salvô usu* robienia piwa, i dowożenia iako to w Warszawie *practicatur acceptatô;*] Konstytucye zaś iedna Roku 1768. tit: = Warunek Miast = druga 1776 tit: = Warunek Nowego Korczyna = te początkowe nadania, i moc pierwiastkowych Konstytucyi pod przyczyną zadanego Mieszczanom rozpiiania się w inny układ zamieniły.

Przyczyna do odięcia własności Przywileiami zapewnioney nie by-

ła wyprobowana, i Mieſzczanie ſpodziewali ſię, iż nie utracą tego Prawa, bez zapozwania, konwikcyi, i Dekretu, bo Przywileiòw całość okryta wiarą publiczną, i Konſtytucyami zabeſpieczona, były tak mocnemi dla Mieſzczan warunkami, iak Prawo Narodu.

Jeżeli ſzło o pożytek z propinacyi do Skarbu; wſzak Prawo włożyło iuż na tęż propinacyą podatek Czopowego. Mogą Nayiaśnieyſze Stany Rzeczypoſpolitey takowy podatek podwyżſzyć w czaſie potrzeby, bo chwalenie podatku *ex vi Juris ſupremi* ich ieſt własnością, a niech raczą Mieſzczan przywrò cić do całości Przywileiòw, i tych użytkòw, ktòre im publiczną wia-

rą były oddane, a tak dogodzi ſię Prawu, potrzebie Kraiu, i wierze publiczney.

Jeżeli zaś ſzło o utrzymanie porządku w Miaſtach i Miaſteczkach, na funduſz ktòrych, ten prowent chciano mieć determinowany, to z lokacyi tychże Miaſt ſą na to obmyślone inne funduſze, maią niektòre Miaſta, Wioſki, maią grunta do całości Miaſta należące, prowenta od wag, miar, i tam daley. Te iak obmowa świadczy Przywileiów, powinny bydź na utrzymywanie porządku w Mieście obròcone, a ieżeliby nie wyſtarczały, maią pogotowiu Magiſtraty, Prawo włożenia na ſwych Obywatelów kontrybucyi, do ktòrych płacenia Statut 1550

i Konſtytucya R. 1659. wſzyſtkich nikogo nie wyłączaiąc, zobligowały.

2do Tym ſpoſobem, to ieſt bez reprezentacyi od Miaſt naruſzone zoſtało naywarownieyſze Prawo *Fori*.

Uchwała na Ziezdzie Krakowſkim za Kazimierza Wielkiego wyżey cytowane, i Przywileia Miaſt lokacyine wſzyſtkie generalnie mòwią, że Mieſzczanin w przypadku wykroczenia w wſzelkim rodzaiu ſpraw, wyiąwſzy wyſtępek przeciwko Monarſze i Kraiowi, miał odpowiadać przed ſwoim Magiſtratem, a Magiſtraty w przypadkach nieadminiſtrowaney ſprawiedliwości, złego rządu, i tym podobnych, przed Krolem albo przed Sądem Naywyżſzym od Krola wyznaczonym.

Też ſame warunki względem przyzwoitości Sądu dla Mieſzczan ponowiły Konſtytucye 1578. 1611. 1633. i poźnieyſze. (ł)

Pòkąd to Prawo miało ſwoią exekucyą, pòty Mieſzczanin był bez okazyi utraty maiątku na proceſſa,

---

(ł) Konſtytucya 1633. Vol: 3. fol: 796. tit = O Sądach = mówi, „ Co ſię zaś „ dotyczy *cauſas & actiones Civiles merè Jurisdictioni Civili ſubjectas*, zwłaſzcza *ratione bonorum & fundorum Civilium* w Miaſtach, o Sukceſſye „ po Mieſzczaninie, albo Mieſzczce, „ o ſprawiedliwość z Mieſzczan o „ Kontrakty, długi, handle, exceſſy „ przez Mieſzczany czynione, i o inſze wſzelakie, które *Juri Magdeburgenſi ſubſunt*; o takowe Miaſta i Mieſzczanie nigdzie indziey pociągane „ bydź nie maią, tylko *ad Officium*

i pilnowania się po różnych Subsselliach w Kraiu.

Zwolna okoliczności zdarzone, i na Seymach pod rezolucye poddawane, chociaż *per indirectum*, i bez reprezentacyi od Miast rozwolniły te Kardynalne Prawa Mieszczanom służące, oznaczaiąc w rożnych przypadkach różne dla Miast i Mieszczan Sądy, oraz tworząc rożne przy Miastach Jurydyki. A Konstytucya R. 1768. chociaż poszła w ślad Przywileiów Mieyskich, i wyżey cytowanych Konstytucyi; dołożyła iednak *in appellatorio* ieden

gra-

„ *Civile competens, cum appellatione post*
„ *Curiam, sub nullitate Decretorum in*
„ *foro incompetenti latorum.*

gradus Fori, to ieſt Intermedyalney Staroścıńſkiey Inſtancyi.

Te różne oznaczone z przypadków Sądy dla Mieſzczan, oraz utworzone Jurydyki, prawdziwie nie tylko ich niſzczą, ale też wſtręt Cudzoziemcom do oſiadania po Miaſtach czynią. Znały to Nayiaśnieyſze Stany Rzepltey, że te inwolucye *ex Foro* wielką ſą dla Miaſt przeſzkodą i ruiną; i lubo Konſtytucye lat 1659. 1678. 1764. wſzyſtkie Jurydyki przy Miaſtach pokaſſowały, *forum* dla Mieſzczan w wſzelkim rodzaiu Spraw przed Magiſtratem, a Magiſtratowi przed Królem oznaczały: wſzelako okoliczności czaſu i intereſſów tyle zdołały dokazać, że w różnych przy-

padkach z naruſzeniem pierwiaſtkowych Praw, wielorakie dla Mieſzczan przepiſane zoſtały do odpowiedania Sądy, rożne także przy Miaſtach powtorzone Jurydyki Prawem oſobnym ulegalizowane zoſtały. Ta różność w Prawie, ſprawiedliwą ieſt rzeczą, aby przez Nayiaśnieyſze Stany Rzepltey zmodyfikowaną bydź mogła.

A gdy Sąd Aſſeſſoryi Koronney ieſt prawem od Narodu dla adminiſtrowania ſprawiedliwości z Mieſzczan i Magiſtratow uſtanowionym, gdy wyżey cytowane Prawo z źrzodła Prawa Magdeburſkiego wypływaiące, Przywileiami opiſane, Konſtytucyami a ſzczegolniey 1633. R. ſtwierdzone, zam-

knęło wſzyſtkie rodzaie ſpraw, *Juris & Facti*, i w tych *forum* Mieſzczanom przed Magiſtratem a Magiſtratom za Dworem oznaczyło; ſłuſzną i ſprawiedliwą byłoby rzeczą, aby przeciwne temu Kardynalnemu Prawu iakiekolwiek przepiſy zdeklarowane bydź mogły, i nie inny Sąd *in appellatorio* w wſzelkim rodzaiu Spraw dla Mieſzczan był wyznaczony, tylko Aſſeſſorſki; a tym ſpoſobem dogodzi ſię ſprawiedliwości, ocaleią Przywileia Miaſt, i Prawa Kraiowe, zabieży ſię upadkowi Mieſzczan z wydatków na pilnowanie proceſſów wynikaiącemu; zapewni ſię tym ſpoſobem Cudzoziemiec oſiadać, w którym Mieście chcący o pewney ſprawiedli-

wości w tym tylko Sądzie, w iakim przywykł za granicą odpowiadać.

3tio. Tym ſpoſobem to ieſt bez reprezentacyi od Miaſt, uięte zoſtały użytki Mieſzczanom, przez wprowadzone na Wſie Jarmarki i Targi.

Już ſię wyżey namieniło; iż Panuiący Xiążęta i Krolowie dla tego mały udział ziemi na lokacyą Miaſt oddali, aby Mieſzczanin przemyſłem i konſumpcyą był Kraiowi pożytecznym, i z tego podatki opłacał Ten przemyſł potrzebował pomocy od Prawa; ztąd więc poſtanowione zoſtały Jarmarki i Targi, aby Kupiec i Rzemieślnik kupował od Szlachty ich produkta, a przedawał nawzaiem to, co prze-

myſl iego dla wygody Kraiu utworzył.

Takowe wprowadzenie do Miaſt i Miaſteczek Jarmarków i Targów nietylko zapewnili Ciż Panuiący Monarchowie Przywileiami, ale też wielorakiemi Statutami zabeſpieczyli (m)

(m) Statut R. 1507. w ſłowach = Pro-
„ videre volentes indemnitati Oppi-
„ dorum, & eorum Subditorum, in
„ quorum præjudicium mercata in
„ Villis fieri conſveverunt, ſtatuimus
„ & decernimus, ut Capitanei loco-
„ rum mercata in Villis per publicas
„ proclamationes exerceri prohibeant.
„ Drugi Statut 1538. Item cum Chri-
„ ſtianis jura Regni mercaturas & fo-
„ ra in Villis facere prohibeant, mul-
„ tominus hoc Judæis licere cenſe-
„ mus.

Jest nawet Statut R. 1557. Koni z zagranicy do Kraiu prowadzonych przedaży na Wsiach zakazuiący, onych prowadzenie do Miast na Jarmarki i Targi dysponuie. I te to Prawa i Statuta były okazyą Stanowi Szlacheckiemu, Swieckiemu i Duchownemu; iż chcąc pomnożyć intrat w Dobrach Dziedzicznych i Duchownych, z populacyi, rzemiosł, Jarmarków, i Targów; wypraszali, od Królów Przywileia na Erekcyą Miast i Miasteczek, a nowych Lokatorów pod tym samym warunkiem Prawa i wolności publiczną zaręczonych wiarą, do swych osad wprowadzali.

Te Statuta nie są dotąd żadnym prawem rozwolnione, mimo iednak

tych, wiele Jarmarkòw i Targòw na Wsi wprowadzono, przez co Miasta w użytkach swych upadły.

Jeżeli więc Kray chce mieć prawdziwy i taki użytek z Miast, iaki sobie Lokatorowie obiecywali, i za świadectwem dawnych Inwentarzy i Rewizyi Roku 1564. aktualnie uczestnikami byli, ieżeli chce mieć Miasta choć nie wszystkie, to przynaymnie w każdym Woiewodztwie pryncypalne Cudzoziemcami, Kupcami, i Rzemieślnikami zaludnione, potrzebą iest konieczną, aby przywròcił iestestwo i moc dawnym Prawom, obostrzył zakazem swym odbywania Targòw i Jarmarków po Wsiach, a w ten czas może się istotnych z Miast spodzie-

wać pożytków, przy uprzątnieniu iednak naymocnieyſzey zawady wzroſtu Miaſtom tamuiącey, to ieſt obcych Kupców i Zydów.

4to. W początkowey Piſma tego oſnowie dowiodło ſię, że Mieſzczanie nie ſą z liczby ludzi zawoiowanych, ale ſą wolni, okazaną w Przywileiach korzyścią zachęceni dobrowolnie z Zagranicy przybyli, i ſtoſownie do myśli Panuiących w Miaſtach za wykonaną wierności Monarſze, i Miaſtu przyſięgą w dobrey wierze oſiedli.

Mòwi ſię w dobrey wierze, bo Nayiaśnieyſi Kròlowie dochowanie Miaſtom całości Przywileiòw przyſięgą potwierdzili i Nayiaśnieyſze Stany też Przywileia Konſtytucya-

mi approbowały; ſam tylko grzech i wyſtępek przeciwko Krolowi i Oyczyznie mògłby one niſzczyć; ale w całym ſkładzie Praw Kraiowych niemaſz śladu, aby Mieſzczanie o iakowy wyſtępek lub zdradę przeciw Oyczyźnie oſkarżonemi byli, a tym ſamym karę na ſiębie ściągnęli, wſzelako tak ſię nieſzczęściem ſtało, że mimo grzechu, wſzyſtkie Miaſta i Mieſzczanie upadli w tych korzyściach, ktòre ſadowniczemi Przywileiami im iak naymocniey były warowane.

Nieſzczęście i kara bez winy na Mieſzczanach iuż dawno dopełnione; pierwſi Koloniści z Niemiec, Francyi, Anglii, Włoch i innych

Państw Zagranicznych przybyli, i po Miastach osiedli, albo w swych Nadwnukach przez odięte im sposoby do życia zginęli, albo niewidząc dla siebie bespieczeństwa z Kraiu na powròt wyszli; ale nieszczęście Kraiu trwa dotąd, i trwać będzie pòty, póki Rząd Kraiowy Praw początkowych do pierwiastkowego nie przywròci iestestwa, i pokąd o niezawodney onych exekucyi Zagraniczni zapewnionemi nie będą.

Tym nieszczęściem naywiększym i karą na Mieszczan, i na cały Kray są Zydzi; ten rozproszony Narod ziawił się w Polszcze około R. 1097. przyszedł zaś z

Czech z cudzemi pożyczonemi majątkami, został na czas od Panuiących nieiako cierpiany dla wygody z pożyczanych pieniędzy, od ktòrych sowitą w produktach odbieraiąc lichwę, te za granicę wywoził, i długi swe płacił. Bolesław Xiążę Kaliski nadał im był nieiakie przez Przywiley w R. 1264. warunki, zostawił ich iednak w tułactwie, siedlisk żadnych dla nich, ani pewnego sposobu do życia nie determinuiąc, aby zaś pod pretextem zastawy pòssessyi dòbr nie nabywali, ostrzegł, iż gdy Zyd na zastawę Dobr pieniędzy pożyczy, te przepadać maią. (n) Potwierdził był

(n) Przywiley Xiążęcia Bolesława w słowach = „Si Judæus super posses-

wprawdzie Kazimierz Wielki R. 1343. takowe warunki, ale następnie też warunki nie dla tego w Statut Alexandrowſki zoſtały zainſerowane, aby były pomocnemi Zydom, ale dla tego, aby onych przeciwko ich przewròtności używano. (o)

W tym ieſteſtwie bez przepiſa-

„ ſiones pecunias mutaverit, id quoq; „ ille, cujus res eſt, probaverit, Nos „ Judæo & peccunias & literarum pi„ gnus abjudicare ſtatuimus.

(o) Statut Alexandra w ſłowach = „ Judæorum libertates, & Juris Pri„ vilegium &c: Nos Alexander Rex „ non confirmando, ſed ad cautelam „ defenſionis contra Judæos Privile„ giis Regni in iſtum Codicem con„ geſtis adſcribi mandavimus.

ney pewney od Zwierzchności determinacyi fpofobu do życia zoftawali Żydzi przez trzy wieki, dla tego; bo Panuiący poznali, iż fą nieużytecznemi, owfzem Kraiowi fzkodliwemi. (p)

Żydzi iednak fami potrafili fię wcifnąć do niektórych Miaft, i onym

---

(p) Statut Wiślicki = „Porro cum Ju-
„ daicæ pravitatis intentio fuper hoc
„ verfetur, ut Chriftianorum bona &
„ divitias femper deprimant & evel-
„ lant &c.

Statut Władyflawowfki 1423. = „Per-
„ verfa Judaica perfidia cum femper
„ fit & eft Chriftianis contraria, &
„ inimica, & non folum in fide in
„ corpore, verum etiam in direptio-
„ ne bonorum & facultatum attractio-
„ ne, quam ftudiofiffime intendit &c:

ſpoſoby do życia z handlòw odbierali; dla czego ſtanął Statut w R. 1538. którym ſpoſob do życia Zydom przepiſać obiecano, oraz ugody, ieżeli iakie z Miaſtami maią, dotrzymywać nakazano. (q)

Po tym Statucie Zydzi do wſzyſtkich Miaſt, iuż nie za ugodą, ale gwałtem ciſnęli ſię, i handle wſzelkie z krzywdą Mieſzczan rozpoczę-

---

(q) Statut 1538. R. = „ Volumus præ„ terea, ut Judæi non habeant libe„ ram mercandi in omnibus rebus fa„ cultatem, ſed modum per Nos ſta„ tuendum in mercimoniis ad victum „ quærendum ubique in Regno Noſtro „ teneant, & diligenter obſervent, „ atque etiam Pacta, quæ cum non„ nullis Civitatibus Maioribus Regni „ Noſtri habent, in toto teneant.

li. Za zanieſionym od Miaſt zażaleniem względem odbieranych im handlów przez Żydów w R. 1567. ſtanął Statut, bez przepiſania ſpoſobu do życia, zachowanie ſię tylko według Statutu R. 1538. nakazuiący. (r)

Pacta nie ſą co innego, iak tylko dobrowolna między ſtronami ugoda, końcem uczynienia części tych wolności, które kto za legalnym Prawem poſiada.

Takowe ugody, czyli *pacta* gdy w naſtępnym czaſie okazały ſię bydź

(r) Statut 1562. = A że też Poſłowie „ ſkarżą ſię, iż przez Żydy wſzy„ stkie handle i żywności Mieſzcza„ nom, a Poddanym Naſzym ſą od„ ięte; rozkazuiemy, aby był zacho„ wan w tey mierze Statut 1538.

Mieszczanom szkodliwe; bo Żydzi, gdzie tylko wcisnąć się zdołali, tam Chrześcian zniszczyli; przeto wiele Miast sąsiedzką ostrzeżone zgubą, lubo nie mogły się dla protekcyi pozbyć Żydów z Miast; wszelako paktów i ugod salwuiąc, iakokolwiek Prawa swe, zabierać z niemi wzbraniały się; lecz nadszedł czas w R. 1768. w którym dobrowolne ugody w nakaz zamienione.

Ten sposób do życia obmyślony Statutem i Konstytucyą dla Żydów, iasno pokazuie sam z siebie, iż był i iest szkodliwym Kraiowi, Miastom i samym Żydom; bo Kray utracił ludność, dochody z Miast, i Manufaktury, Mieszczanie stracili maiątki, a Żydzi nie tylko iak by-

li odwiecznie ubogiemi; tak dotąd zoſtaią, ale też na Kahały tyle długów zaciągnęli, iż nie ſą, i nie będą nigdy w ſtanie zapłacenia onych. Dla czego to ſię dzieie; wſzak powſzechnie widać, że Zydzi nędznie i po więkſzey części odarto żyią, przy tey więc oſzczędności powinniby byli przyiść do maiątku.

Ten proceder był długo ſekretem, teraz iuż ieſt iawnym; Żydzi nie tylko ſwe zarobki, ale też i zaciągnione długi obròcili na zniſzczenie Mieſzczan, przedaiąc za bezcen towar; tym ſpoſobem ziednali ſobie u Publiczności wſparcie, a u Kredytorów protekcyą.

Ten ſpoſòb utrzymuią dotąd w tych Miaſtach, gdzie im wſtępu

bronią, i gdzie ieſzcze Rząd proteguie Mieſzczan; tam zaś gdzie Chrześcian Mieſzczan zgubili, monopolium handlu utrzymuią, i nikomu z Mieſzczan zapomodz ſię nie dadzą, tyſiącznych na zniſzczenie używaiąc ſpoſobòw; a ztąd wypada iawno, że Miaſta póty żadnym ſpoſobem w Mieſzczanach nie powſtaną, i pòty Kray ludności, handlòw porządnych, i rzemioſł, a ztąd proweniencyi do Skarbu, i wzmocnienia ſił z Miaſt obiecywać ſobie nie może, pòki Zydòw od Chrześcian nie odłączy.

Miaſto Warſzawa ſzczegòlnemi będąc zaſzczycona Prawami, Zydom pomięſzkania, handlòw i rzemioſł zakazuiącemi, w oſobnym

piſmie iaſno wyłuſzczonemi, (s) Miaſta w Prowincyi Pruſkiey dawniey pod Panowaniem Polſkim zoſtaiące, i niektòre Miaſta Wielko-Polſkie, ktòre od oſiadania Zydòw uchronić ſię potrafiły, naywidocznieyſzym tey prawdy ſą dowodem, że determinowany dla Zydòw ſpoſòb do życia przez zawie-

(s) W piſmie oſobnym pod tyt: = Expozycya Praw Miaſta Warſzawy = toż Miaſto Warſzawa okazało, iż będąc lokowane w Xięſtwie Mazowieckim, było od zamięſzkania Zydów zaſłonione, nietylko Edyktami Xiążąt, ale też Przywileiami, Konſtytucyami i Dekretami w tymże piſmie wyłuſzczonemi, wſzelako mimo tych Praw dla ſpoźnienia exekucyi w Mieſzczanach znacznie upada.

ranie Paktòw ieſt wielce Miaſtom ſzkodliwy, bo gdzie tylko Zydzi bądź za Paktami, bądź bez Paktòw wciſnąć ſię potrafili, tam widoczna zaraz pokazała ſię ruina, ktòre zaś Miaſta od tey zarazy uwolnić ſię zdołały, tam przecie Mieſzczanie iakożkolwiek ocaleli.

Wypada zatym naturalnie, aby Nayiaśnieyſza Rzeplta dla podźwignienia Miaſt, ieżeli nie wſzyſtkich, to przynaymniey po kilka pryncypalnych w każdey Prowincyi od zamięſzkania Zydòw uwolnić raczyła, oraz inny ſpoſòb do życia dla tak mnogiego ludu obmyśliła, a ten ſama pora czaſu teraźnieyſzego nadarza.

Szczęśliwa Kraiu Polſkiego co do

obfitości ziemi fytuacya, nie ma tylu ieszcze rąk, aby dokładnie i wszędzie uprawioną bydź mogła; pomnoży się odłogów, gdy wedle Konstytucyi teraźnieyszey powiększaiące siły Kriowe, 60. lub 70. tysięcy ludzi od uprawy iey oderwanemi zostaną; Prawodawcom wypada zaradzić, aby oderwane od roli ręce zastąpione bydź mogły.

Hiszpania kopalnie złota w Ameryce maiąca, drogo w Afryce zakupuie ludzi, i onych w podziemne prowadzi lochy, aby produktem złota potrzeby swe odbywała. Polska ma rodzące się na ziemi złoto (bo za wyprowadzone zboże złoto Holenderskie odbiera) uprawą ziemi nie exponuie ludzi do tego, a-

by ſię żywcem zakopali w ziemię, izaliż bez ſkrupułu Zydów przynaglić do uprawy roli nie może; mòwi ſię przynaglić, bo Naròd ten ani punktem honoru, ani miłością Kraiu, ani żadnym innym ſrzodkiem zachęcić ſię nie da do tego; wſzak Konſtytucyą R. 1775. tit: = Podatek od Zydòw = lubo pozwoliły Stany oſiadać im odłogi, lubo uwolniły oſiadać ochcących od podatku Zydowſkiego na czas, przecież ieſzcze nikt nie widział Zyda, aby ſię pługa chwycił.

Luboć wprawdzie Zyd do roli obròcony, choćby takie podatki płacił, iak Rolnik, nie może wyròwnać tey korzyści, ktòrą Kray z Rolnika Chrześcianina mieć może,

bo ten i rolą uprawia, i przez populacyą w czaſie potrzeby doſtarcza Kraiowi Zołnierza; Zyda zaś do Karabina napędzić i trudno, i nie podobno; z tym wſzyſtkim, w takim razie, iak Kray teraz znayduie ſię, chociaż w inny ſpoſób, kompenſacya bydź może, bo gdy Zydzı z Miaſteczek ruſzeni, i do uprawy roli deſtynowanemi zoſtaną; może bydź Kray pewny, że oſwobodzone od Zydòw Miaſta, za ożywieniem pierwiaſtkowych Przywileiòw, Cudzoziemcy zaſtąpią. Kiedy iuż Nayiaś: Stany Rzeczypltey bardzo wielki krok w zachęceniu tychże Cudzoziemcòw do Kraiu uczyniły, przez wyięcie onych z pod władzy niedawnym czaſem *in*

Statu utworzoney.

Ma już dawno gotowe Prawo Stan Szłachecki do własności Zydów w Miastach i Wsiach Ziemskich będących, bo z tych Krolowie przez Statut R. 1539. wszelkich zrzekli się pożytków, i onych Stanowi Szlacheckiemu własnością ustąpili. (t)

Mocą więc tego Statutu może

(t) Statut Zygmunta R. 1539. = Qui „ Nobiles in Oppidis, aut in Villis „ suis Judæos habent, per Nos licet, „ ut soli ex eis fructus omnes & emo„ lumenta percipiant, Jusquè illis ar„ bitratu suo dicant &c: Nequè de „ injuriis eorum ad Nos deferri volu„ mus, ut ex quibus nullum commo„ dum sentimus, hi etiam nullum in „ Nobis præsidium habeant colloca„ tum.

Stan Szlachecki zaregeſtrowawſzy Zydòw iako Właśnikòw obròcić do potrzebńey roli uprawy.

Mogą Nayiaś: Stany Rzepltey rozwięzuiąc obiecane obmyślenie ſpoſobu dla Zydòw przez Statut R. 1538. gdy pozwolone zawieranie Paktòw z Miaſtami ſzkodliwe bydź Kraiowi okazało ſię; podobnież Zydòw po Kròlewſzczyznach choć w nieiakiey części zregulować do uprawiania roli; tym ſpoſobem wyiążą ſię Nayiaś: Stany Rzepltey z deklaracyi Statutem dla Zydòw uczynioney, w obmyśleniu ſpoſobu do życia.

A kiedy Stany Nayiaś: Rzepltey oſzczędzaiąc wychodu pieniędzy za granicę, w intencyi zaradzenią o

Prawie ofzczędniczym zoftaią, za urządzeniem zaś tego, wprowadzenie do Kraiu potrzeb zmnieyfzy się, nie małą do exekucyi tego Prawa będzie pomocą, kiedy Zydom wprowadzania do Kraiu towarów zagranicznych zakażą, zoftawuiąc pozoftałych po Miafteczkach w pewney liczbie Zydòw przy handlu Kraiowemi produktami, i wolney onych za granicę ewekcie; taki handel, ktòry po głównych Miaftach Kupcy Chrześcianie, a po małych, ofobliwie nad granicach Zydzi prowadzić będą, nie mało pieniężną w Kraiu cyrkulacyą zapomodz może. Co iednak aby fkutek niezawodny otrzymać mogło, wypadałoby, aby Nayiaś: Stany Rzeczypltey exeku-

cyą urządzeń swych względem Zydów, takiey poleciły Magistraturze, któraby uniwersalną w Kraiu miała Juryzdykcyą, z mocą odmienienia dla Zydów stroiu, obmyślenia sposobów zniesienia długów z Kahałów, weyścia w poprawę, lub uchylenie tychże, oddzielenia Zydów Szlacheckich dziedzicznych od tych, którzy po Miasteczkach, lub po Królewszczyznach zostaną, oraz z mocą uznania wszelkich, co do użytecznego Zydów urządzenia należeć będzie okoliczności; bez takiey albowiem władzy exekwuiącey Prawo nayświętobliwsze trudno aby skutek otrzymać mogło.

Wielką i to szkodą iest dla Kraiu, a upadkiem dla Mieszczan, iż o-

bcy lud przybywaiący z rożnym towarem, a nawet rzeczami za granicą wyrobionemi, tenże towar i rękodzieła na sztuki, funty, garce przedaie, a przedawszy pieniądze za granicę wywozi.

Nayiaś: Krolowie, i Xiążęta Polscy mieli na takową szkodę Kraiu baczność, a zapewniaiąc mieyscowych przy pożytkach z handlow i rzemiosł, nadawali onym szczegolne Przywileia, zakazuiąc obcym pod Konfiskacyą handlow i rzemiosł. (u)

(u) Przywileia Miasta Warszawy 1413. 1527. a nayszczegolniey 1570. w słowach = Sigismundus Augustus &c: „ quare de certa specialiquè scientia „ & voluntate Nostra Regia, consen-

A gdy mimo tych Praw Miasta i Mieszczanie przeszkody od różnych osob iuż to zagranicznych,

---

„ su Consiliariorum Regni Nostri ac-
„ cedente, Privilegia, dictæ Civitati
„ Nostræ Varsaviensi hac in re con-
„ cessa, & coràm Nobis exhibita, in
„ suo robore conservanda tempori-
„ bus perpetuis præsenti edictô No-
„ strô Regiô observari debere edici-
„ mus & declaramus; Quod nemo
„ Artificum cujuscunquè sit artificii,
„ tam horum, qui ex aliis Civitati-
„ bus remotioribus, quam etiam &
„ vicinis venire solent, nulló unquam
„ tempore, tam in absentia, quàm in
„ præsentia Nostra Regia artificia quæ-
„ cunque laborare possunt, imo nec
„ signa artificiorum foris ostendere
„ &c: Mercatores etiàm, & Instito-
„ res alieni, merces cujuscunque sit

iuż to Kraiowych Prawa Mieyskiego nie maiących ponosili, i oto skargę do Nayiaś: Stanów zaniosły;

„ generis & speciei ulnatim, quarta-
„ tim, & unciatim contrà Privilegia
„ dictæ Civitatis vendere non debe-
„ bunt, temporibûs perpetûis &c:
„ Conferrimus itaquè &c: omnes illo-
„ rum labores, cujuscunquè sint generis
„ & speciei accipiendi & pæna centum
„ marcarum Polonicalium pro Fisco
„ Nostro puniendi, sub privatione labo-
„ ris toties, quoties opus fuerit.

1613. R. Konstytucya ten Przywiley *per specificum* utwierdziła.

1378. Przywiley Króla Ludwika Miastu Krakowowi nadany, którym obcym wszelkim Osobom Prawa Mieyskiego Krakowskiego nie maiącym handlów wszelkich na sztuki, łokcie, garce zabronił,

ſtanęła w R. 1611. Konſtytucya, mocą ktòrey przepiſano, iż ktoby nie miał Prawa Mieyſkiego i Cechowego, a ważył ſię handle prowadźić, i rzemiosła robić w Mia-

---

1565. Konſtytucya Koronna o Składziech; mocą ktòrey Kupcom Cudzoziemcom, i wſzelkim obcym handlu w Krakowie zabroniono, i towary do Polſki przywiezione, aby na cał nikomu innemu, tylko ſamym Kupcom przedawali, pod konfiſkacyą nakazano.

1511. i 1538. R. Przywileia Zygmunta Miaſtu Wilnowi nadane, zakazuiące obcym Kupcom handlòw w Wilnie pod konfiſkacyą, i takiego handlu tylko w czaſie Jarmarkòw pozwalaiące. Takie Przywileia maią inne Miaſta Polſkie pryncypalnieyſze, ktòre w Metryce widzieć można.

ſtach, takowy z pomocą Urzędu Starościńſkiego ma bydź wygnany. (w)

Kon-

(w) 1611. Vol: III. fol: 26. tyt: = O Ludziach luźnych = w ſłowach = Iż
„ w Miaſtach Naſzych przednieyſzych
„ znayduie ſię ſiła ludzi, którzy Prawa
„ Mieyſkiego nie maiąc, *Jurisdictioni*
„ *Civili* niechcą *parere*, ani oney *ſubeſſe*.
„ A Mieſzczanom przez odprawowa-
„ nie różnych handlów, Rzemieślni-
„ kom też Cechowym przez ſwoie
„ roboty żywność odeymuią, do ża-
„ dnych ciężarów, podatków, i pła-
„ cy Nam i Rzeczypltey należących
„ nie przykładaią ſię, poſtanawiamy;
„ aby tacy wſzyſcy przez Urzędy Sta-
„ roście i Mieyſkie od Miaſt odpę-
„ dzeni byli, i Kupiectwa także od-
„ prawowanie rzemiosła i przeku-
„ pſtwa onym zabronione.

Konstytucya także R. 1768. tit: = Warunek Miast = na ludzi nie maiących Prawa Mieyskiego ani Cechowego; a handle i rzemiosła z przeszkodą przysięgłych Mieszczan sprawuiących rygor konfiskacyi obostrzyła. (x)

(x) Konstytucye 1768. R. tit: = Warunek Miast = „ A gdy wymyślone Ju-„ ryzdykcye na przeszkodzie Miastom „ będące, iuż są zniesione; że iednak „ przy Miastach na gruntach dzie-„ dzicznych przeciw Prawu Statu-„ towemu Zygmunta I. R. 1507. i „ 1538. nie tylko Targi, ale też i to-„ wary Mieszkańcy przedaią, onemi „ handluią bez wpisania się w Cech „ Mieyski; zaczym rygor przerze-„ czonych Statutów *confiscationis* po-„ nawiamy.

Mimo iednak tak iafnych Praw, Miafta i Mieszczanie uftawnych doznaią przefzkod od obcych zagranicznych, którzy po Miaftach prynncypalnych, a fzczególniey Mieście Warfzawie rozłożywfzy fię, wfzelkiego rodzaiu towary, a nawet iuż gotowe rękodzieła uftawicznie przedaią, a za przedane, pieniądze za granicę wywożą.

Wprawdzie Traktatami R. 1768 i 1775. pozwolony ieft handel z pogranicznych Pańftw do Polfki, i na wzaiem, ale ten Traktat nie może bydź rozumiany inaczey, tylko o handlu całowym, nie zaś na łokcie, funty i garce lub effektów różnych, iako-to bòtòw, kłòdek, świec, mydła, i innych iuż wyro-

bionych. Takowy bowiem cząstkowy handel odeymuie mieyscowym Obywatelom podatkom podlegaiącym sposób do życia, zmnieysza konsumpcyą przez upadaiące warsztaty, pomnaża wychód pieniędzy za granicę, bo i za rzecz, i za robotę opłatę bierze.

Jako zaś Miasta w takowym rodzaiu przeszkód, maią iuż gotowe Prawo, tak o samo tylko obostrzenie exekucyi prożbę do Nayiaśnieyszych Stanów Rzepltey zanoszą.

Te są istotne i pryncypalne przyczyny, które przez przeciąg dwu wieków ciągnąć się pasmem, po Miastach bezludność, i ruinę sprawiły. Ubliżona reprezentacya w mieyscu obrad Mieszczanom, odięła

im ſpoſobność dokładnego Nayiaś: Stanów Rzepltey uwiadomienia, a poſłuſzeńſtwo Prawu, uchwalonych Uſtaw dopełnienia od nich wymagało.

Przywròcenie do pierwiaſtkowego Stanu Miaſt, nie tylkoby oddało ſprawiedliwość Prawu w pozwoleniu onym mienia na walnych Radach Reprezentantòw, ale też zapewniłoby Publiczność o wſkrzeſzonym dla Mieſzczan beſpieczeńſtwie, wolności i trwałym do życia ſpoſobie, ſtałoby ſię oraz Publicznym dla Zagranicznych haſłem, za ktòrym w krótce puſte zaludnićby ſię mogły Miaſta.

Nadto przywròcone Prawo Miaſtom reprezentacyi na Seymach,

prócz materyi do całości samych Miast ściągaiącey się, byłoby potrzebne, z przyczyn ogòlności Kraiu dotyczących się.

Wszystkie Potencye przez zawierane Traktaty handlowe przeświadczaią, iak handel iest naymocnieyszym każdego Kraiu, co do pomnożenia cyrkulacyi pieniędzy, z okazyi udzielanych na wzaiem produktów, lub manufaktur, zasileniem; handel iako przez Stan Szlachecki w Kraiu Polskim w bardzo małey części praktykowany, nie może bydź tak temu Stanowi wiadomym, aby skutecznie i gruntownie rozpoznał wszystkie sprężyny do ruchu iego potrzebne, i aby mógł przewidzieć w układzie, coby na

dal było pożytecznego, lub szkodliwego Kraiowi. Wiadomość ta w Kupcach przez utrzymywaną z Zagranicznemi Korrespondencyą, oraz przez bliskie rzeczy przypatrowanie się, zostaie; dozwolona reprezentacya dałaby okazyą Kupcom do dania mocnieyszey Synom Edukacyi w gruntownym rozpoznaniu zagranicznego handlu, lub rozkrzewieniu i ułatwieniu Kraiowego, odsunięcie zaś onych od zaradzenia o podźwignieniu handlu, zdaie się, iż chęć w nich przytłumia, i tępi do szczerey Kraiowi przysługi, bo będąc dalekiemi od wszelkiego z Magistraturami związku, widzą się bydź raczey w Kraiu czasowemi, niżeli istotnemi Mieszkańcami.

Stanowienie także podatku po Miaſtach nie małym ieſt dla Kraiu obiektem, a ſpoſòb i układ onego nie może bydź nikomu tak doſtatecznie wiadomym, iak ſamym Mieſzczanom, bo zarobki Mieſzczan zawiſły od proporcyi ich profeſſyi, i odbytu, podatek zaś, aby był ſprawiedliwym do zyſkòw regulowanym bydź powinien.

Takowe okoliczności, i tym podobne, w które Rządowi Kraiowemu częſtokroć, iuż to z poſtronnemi, iuż to wewnątrz wchodzić przychodzi, mògłyby wiele Rządowi ułatwiać trudności, gdyby Mieſzczanie w cząſtce do zaradzeń przypuſzczonemi zoſtali.

Wiele ſię zaś w zaradzeniu uła-

twia, kiedy radzący zna rzecz gruntownie, o którey traktować przychodzi, a rozpoznanie zawiſło od bliſkiego z rzeczą związku. Taka kommunikacya udałaby ſię nayłepiey; gdyby Nayiaś: Stany po kilka Miaſt ku temu z Prowincyi determinowały, naprzykład:

z Prow: Wiel: Pol:	z Prow: Mał: Pol:	z Prow: Lit:
Warſzawę	*Krakow*	*Wilno*
Poznań	*Sandomierz*	*Grodno*
Wſchowę	*Lublin*	*Kowno*
Kaliſz	*Kam: Podolſki*	*Brześć Lit:*
Piotrków	*Zytomierz*	*Nowogr:*
Brześć Kuiaw:	*Kraſnyſtaw*	*Minſk*
Płock	*Bielſk Podlaſki*	*Pinſk*

Gdyby więc Nayiaś: Stany Rzeczypoſpolitey, raczyły ſię ſkłonić do tego, aby reprezentacya od Miaſt

wskrzeszoną została, Miasta wyżey wyrażone iako pryncypalne każdey Prowincyi związek z innemi maiące, nayzręczniey odpowiadałyby temu zamiarowi, iakiegoby Kray z Reprezentantów mógł sobie obiecywać; Miasta te przez naturalną chęć starałyby się o iak naymocnieyszą dla Kraiu przysługę, a czegoby w razie dla upadłych w maiątku Mieszczanach, a ztąd zaniedbaney edukacyi niedostawało, toby w Synach ku temu zamiarowi edukowanych nadgrodzone zostało.

Niech w tey mierze Nayiaśniey Rzeczypltey Stany ustawę swą racza do ustaw zagranicznych stosować, o których nawet świeżo po Kraiu publiczne głoszą wiadomości;

a tym ſpoſobem otworzą wrota Zagranicznym Kupcom i Rzemie-ślnikom, ktòrzy ſłodką uſtawą Kraiu zagrzani, liczne w kròtkim czaſie po Miaſtach zrobią zaludnienie.

Po okazaniu pierwiaſtkowego ſtanu Miaſt i Praw onym nadanych, po przełożeniu przyczyn, ktòre ſię ſtały ruiną Miaſt, oraz po zanieſioney do Nayiaś: Stanów Rzepltey proźbie, o zaratowanie onych, zoſtaią ieſzcze dwie proźby od Miaſt do Nayiaś: Rzepltey Stanòw, a te ſą naſtępuiące.

Nayiaś: Rzepltey Stany obmyślaiąc pewne ſpoſoby promocyi, i ſubſyſtencyi Stanowi Szlacheckiemu na przeſzłym Seymie, exkludowały od promocyi w Woyſku Cudzoziem-

ców, mieyſce rang dla rodowitey determinuiąc Szlachty.

W początkowym piſma tego układzie, okazało ſię, iż Prawem Kraiowym po Szlachcie były obowiązane Miaſta, dodawać ludzi na ſłużbę Woyſkową, i w ſamey rzeczy dodawały; do tey ſłużby nay więcey udawali ſię z Miaſt Synowie Mieſzczan. Nayiaś: Królowie Dziedzice, a póżniey Nayiaś: Rzeplta waleczne czyny na woynach przez Oſoby nie będące Stanu Szlacheckiego okazywane nadgradzaiąc, nie tylko onym w Woyſku promocye dawała, ale nawet podług proporcyi zaſług do równości Stanu Indygenatów i Nobilitacyi przypuſzczała; wſzak na to nie trzeba ſzukać

dowodów, bo takich nadgród pełne są Konstytucye: maią nawet niektóre Miasta Przywileia wolność promowowania się w Woysku nadaiące, o czym niżey.

Takie remuneracye i nadgrody zachęcały Osoby Stanu Mieyskiego, a nawet i *Plebejorum* do azardów, i czynienia w przypadkach naykrytycznieyszych Kraiowi odważnych usług.

Opis Prawa oddalaiącego od Rang Woyskowych Cudzoziemców, z ostrzeżeniem tychże rang dla rodowitey Szlachty, zdaie się zagradzać drogę do usług Rzepltey Synom Mieyskim, bo o nich żadna nie iest w tymże Prawie uczyniona wzmianka. Ten opis iuż od prze-

ſzłey Konſtytucyi z ſamey Warſzawy kilkudzieſiąt młodzieży Mieyſkiey, a z Kraiu kilkaſet wyprawił na ſłużbę Woyſkową za granicę, i ſą wiadomości, iż iuż nie poślednie w Woyſkach poſiadaią Rangi, bo ſię powziętą od Rodziców edukacyą, zręcznością naturalną i odwagą dyſtyngwuią.

Wprawdzie kiedy Prawem determinowana była liczba Woyſka do trzydzieſtu tyſięcy, ſłuſzna zachodziła okoliczność mienia uwagi na promocyą Stanu Szlacheckiego, lecz kiedy teraz Stany Rzepltey powiękſzyły liczbę Woyſka do ſtu tyſięcy; ieſt też ſłuſzna racya, aby i o młodzieży Mieyſkiey przyzwoitą maiącey edukacyą, w powoła-

niu służby woienney zostaiącey, Nayiaśnieysze Stany zaradzić raczyły, bo Prawo to zmnieyszać będzie w Kraiu populacyą, a ieszcze populacyą edukowaną: zmnieyszać będzie cyrkulacyą pieniężną, bo młodzież i synowie Mieszczan, iuż to na promocyą w Woysku, iuż też przez Sukcessye pieniądze z Kraiu wyprowadzać będą. Naostatek przytępi się umysł do woiennych azardów, ktòre i w osobach stanu Mieyskiego były częstokroć okazowane. Anglia maiąc baczność na rodowitą Szlachtę, exkludowała z służby woienney Cudzoziemców, ale nie zagrodziła promocyi Synom Mieyskim tamtego Kraiu, pierwsze tylko w tychże promocyach mieysce dla

Szlachty ostrzegła. Jest i w Woyſku Pruſkim układ, gdzie Synowie Mieyſcy maią ſwoią promocyą. Za tym przykładem na gruncie prawdziwey polityki zaſadzonym, raczą Nayiaśniey: Stany Rzepltey ſwoie względem Synów Mieyſkich w Woyſku utworzyć urządzenie.

A gdy w Artykule piętnaſtym o Kommiſſyi Woyſkowey, na Seymie teraźnieyſzym przydeklarowane zoſtało rozrządzenie w Etacie względem Rodaków w ſłużbach Cudzoziemſkich zoſtaiących, uczynić ſię maiące; przytym więc urządzeniu, raczą Nayiaś: Stany względną dla Synów Mieyſkich edukowanych wydać rezolucyą; a tym ſpoſobem zabieży ſię depopulacyi, i zmnieyſzeniu bogactw Kraiowych, i zachęco-

nym zostanie duch młodzieży Mieyskiey edukowaney do chwalebnych czynów woiennych dla Oyczyzny.

W dowodzie początkowego iestestwa Mieszczanina okazało się, iż Mieszczanie będąc ludem wolnym, formowali pewny Stan w Narodzie, w czasie pokoiu do obrad, a w czasie woyny do obrony Kraiu należeli, mieli też wolność nabywania ziemi Prawem dziedzicznym, zakładaiąc na niey osady, formuiąc Wioski, i do nich manufaktury żaprowadzaiąc. Przedaż zaś tych manufaktur odbywali w Miastach, iako w mieyscach Jarmarkom i Targom oznaczonych; w póżnieyszym czasie zrobił się spór między Szlachtą i Mieszczanami;

Stan Szlachecki żądał, aby Mieſzczanie oſobno ſłużbę Woienną odbywali z użytków Mieyſkich, a oſobną z Wioſek Prawem Ziemſkim poſiadanych.

Na załatwienie tego ſporu w R. 1469. ſtanął Statut zabraniaiący Mieſzczanom nabywania Dobr Ziemſkich, dla tego, iż Mieſzczanie niedozwalali Szlachcie kupowania Dòbr w Miaſtach; (y) wſzelako ten Sta-

(y) Statut 1469. R. = de Civibus =
„ Item ſtatuimus &c: quodq: illi bo-
„ nis talibus habitis occaſiones quæ-
„ rere conſveverunt, à bellicis expe-
„ ditionibus ſe liberandi, & inſuper
„ cum ipſi domos & bona in Jure Ci-
„ vili ſita Nobilibus non admittant
„ reſignari, eadem viciſſitudine & il-
„ lis bonorum in Jure Terreſtri ſito-

tut zoſtał zdeklarowany późniey-ſzym Statutem R. 1505. mocą ktòrego Mieſzczan poſiadaiących Dobra Ziemſkie nie do odrezygnowania onych, ale do odbywania oſobney ſłużby woienney zobowiązano, i Libertacye od Królòw dawane abrogowano (z) W prawdzie w R. 1550. ſtanął powtòrny Statut zabraniaiący Mieſzczanom na-

„ rum exemptio videtur eſſe non ab
„ re prohibenda.

(z) Statut 1505. tit: = de Civibus à
„ bello non eliberandis = Non indi-
„ gnum ergo cenſuimus, quod Cives
„ habentes bona hæreditaria terre-
„ ſtria, ad expeditionem bellicam o-
„ bligata, non ſint exempti & liberi
„ ab eadem bellica expeditione, quo-
„ ties fuerit inſtituta, Literæque Ma-

bywania Dobr Ziemſkich, *a è converſo* pozwalaiący Szlachcie kupowania Dòbr w Mieście, *ſalvîs oneribûs civilibûs*; ale iako Statut ten dwa razy Mieſzczan uciążył, tak opis onego poźnieyſzemi Przywileiami i Konſtytucyami zoſtał zmodyfikowany. Po tym albowiem Statucie Nayiaś: Zygmunt nadał Miaſtu Wilnowi Przywiley przed Unią R. 1568. którym oſobom w Magiſtracie Wileńſkim mieſzczącym ſię, wolnego nabywania Dòbr Ziemſkich, i innych prerogatyw dozwolił. (aa)

„ jeſtatis Regiæ abſolutoriæ ab hujuſ-
„ modi expedione datæ vel dandæ lo-
„ cum non habent.

(aa) 1568. R. Przywiley Miaſta Wilna =
„ Igitur motu propriô, authoritateq;

Konſtytucya Koronna R. 1611. tit: = Miaſta = Vol: III. fol: 14. chociaż zabroniła Miaſtom i Mie-

---

„ Noſtrâ Regiâ, qua non minore,
„ quam reliqui omnes Reges ac Prin-
„ cipes, imò majore etiam, qui nul-
„ lum in Terris Superiorem in Sæcu-
„ laribus recognoſcimus, fungimur,
„ decernimus, & in perpetuum con-
„ ſtituimus; primum ut, ſi qui ſunt
„ in Magiſtratu Vilnenſi tam Advo-
„ catiali, quam Proconſulari Scabina-
„ li ac Notariali munere fungentes,
„ ex Nobili genere tam hic, quam
„ foris nati, eorum Nobilitali ſunctio
„ Magiſtratus ne obſit, deindè qui ſunt
„ in illo Magiſtratu, ex Plebejo igno-
„ bilique genere, ob Magiſtratus ta-
„ men in primaria, & de Nobis opti-
„ me merita Civitate geſti, & admi-
„ niſtrati, dignitatem Nobilibus adæ-

ſzczanom kupowania Dòbr Ziemſkich, Mieſzczan iednak Krakowſkich i Miaſt Pruſkich przy wolno-

---

„ quentur; ità ſcilicet, ut æquales &
„ pares perpetuo ſinè ullo probro, &
„ ignobilitatis nota cenſeantur, eorum
„ quoq; Liberis ſi vilibus artibus ſe
„ non contaminaverint, ſed liberalia
„ vel militaria ſtudia coluerint eâ-
„ dem dignitate gaviſuris, ut ad o-
„ mnes honores Spirituales & Sæcu-
„ lares item ad poſſeſſiones Terreſtres
„ quæ ſolis fortè genere Nobilibus
„ deberentur, aditus illis perpetuo pa-
„ tere poſſit, tamque ad Eccleſiaſtica
„ Beneficia, quælibet majora, & mi-
„ nora, ac Prælaturas, ſeu in Cathe-
„ dralibus, ſeu Collegiatis, ac qui-
„ busvis aliis Eccleſiis, quam etiam
„ ad ſæcularia Officia digni ſemper
„ habeantur.

ści nabywania tychże Dòbr wedle dawnych Praw zachowała.

Daley Konstytucya R. 1621. tit: =Sposòb pospolitego Ruszenia mówi = Mieszczanie wszyscy, którzy maią Dobra Ziemskie Dziedziczne, maią się na tę Woynę stawić *exceptô* Magistratu *ac Officialibus*. A Konstytucya R. 1775. pod tit: = Sposòb zaludnienia i wprowadzenia Summ do Prowincyi Wielkiego X. Litt: = Wyżey wyrażone Prawa rozwalniaiąc Ludziom Kraiowym wszelkiey kondycyi nabywania Dòbr Ziemskich w Prowincyi Litewskiey dozwoliła, o Cudzoziemcach zaś tak napisała = Które Prawo i Cudzoziemcom w Kraiach Rzepltey osiadać chcącym służyć ma = Ten

opis Konſtytucyi dla Cudzoziemców rozciągniony ieſt na Kraie Rzeczypoſpolitey, a zatym nietylko na Prowincyą Litt: ale też i na Koronę.

Gdy więc Cudzoziemcy ziednali ſobie tę łaſkę u Nayiaś: Stanów Rzeczypltey, iż onym w Kraiach Rzepltey Dobr Ziemſkich nabywać dozwoliła. Gdy Mieſzczanie Krakowſcy przy tey wolności Konſtytucyą, a Mieſzczanie Wileńſcy Przywileiem przed Uniowym ſą zapewnieni; raczą więc Nayiaś: Rzeczypoſpolitey Stany przychylić ſię do prożby Mieſzczan, ieżeli nie wſzyſtkich, to przynaymniey w pryncypalnieyſzych Miaſtach Prowincyi Wielko-Polſkiey i Mało-Polſkiey za-

mięſzkałych, a to z przyczyn naſtępuiących.

Po 11wſze: Z powyżſzych Statutów okazuie ſię, iż Mieſzczanom dla tego zabroniono nabywania Dobr Ziemſkich, bo ſię z nich uchylali od ſłużby Woienney, i Szlachcie niepozwalali nabywania Dobr w Miaſtach, przeciąg czaſu te obydwie przyczyny ułatwił, bo Statutem 1550. Stanowi Szlacheckiemu pozwolone nabywanie Dòbr w Miaſtach, a względem ſłużby Woienney inny układ zaſzedł. Uwolnił ſię Stan Szlachecki od odbywania oſobiſtego, i ſwoim nakładem ſłużby Woienney, a uſtanowione Woyſko podatkiem z Dobr Ziemſkich i Królewſkich opłacane; gdy

zatym te obydwie przyczyny, na których pierwiaſtkowe Prawo gruntowało ſię, odeſzły, odmianą czaſu, i okoliczności roztrząſnąć należy; ieżeli pozwolone nabywanie Ziemi Prawem Dziedzictwa może uczynić Kraiowi pożytek.

Powtóre: Konſtytucya Traktatowa R. 1768. trafiaiąc w ten zamiar, pozwoliła wſzelkiey kondycyi ludziom, i Zagranicznym oſiadać grunta Królewſkie, Ziemſkie i Duchowne Prawem Emfiteutycznym. To Prawo, póki ſię w nim Koloniści nie rozpatrzyli; zaczęło ſkutkować; bardzo wiele ludu weſzło w Kray, mieyſcowi nawet wiele gruntów Prawem Emfiteutycznym oſiedli, bo Dziedzice pod-

chlebne ofiarowali onym kondycye; ale ſkoro ſię zabudowali, przez odmianę Dziedzica lub Poſſeſſora, powiękſzono zwolna obowiązki, a tak uſtała chęć rozkrzewiania Kolonii, i owſzem niektòre wcale porzucono, a inne za beẓcenby oddano. Gdyby zaś takowy Koloniſta miał wolność nabycia części Ziemi Prawem Dziedzictwa, znałby, że ieſt przy tey Ziemi pewny z ſwemi Sukceſſorami, i że mu nikt nowych warunkòw i obowiązkòw przepiſywać nie będzie, tylko ſam Rząd Kraiowy; taka determinacya Prawem upoważniona, zapewne tyſiącami ludzi do Kraiu ſprowadzi. Sąſiedzkie Potencye chcąc zaludnić ſwe Kraie, pod naypodchlebniey-

ſzemi kondycyami lud obcy gromadzą, ſowite im zaliczaiąc ſummy; Polſka niema potrzeby łożyć na to wydatku, bo Cudzoziemcy ſłodki Rząd i obſitość Ziemi nad podchlebne zadatki zapewne przenieſą.

Potrzecie: Jaſną, bo na doświadczeniu gruntuiącą ſię prawdą ieſt, że nie każdy człowiek iednakową w obieraiu ſtanu, chęć mieć może; zdatność także z układu natury, i ciała człowieka, nie do wſzyſtkiego aplikować ſię, ieſt zdolna; Kupiec Mieſzczanin maiący kilku Synów, daiący im podług możności edukacyą, nie podobna aby wſzyſtkich do procederu z Kupiectwa obròcił, bo albo który z nich nie będzie zdolnym, albo do innego pro-

cederu z przyrodzoney chęci, mieć będzie skłonności. W takowym przypadku, gdy z Rządu Kraiowego ścieśnienia nie będzie, iedni do odbywania służby Woyskowey, drudzy za nabyciem Ziemi, do szukania z niey pożytku, inni do Kupiectwa, a inni do nauk wyzwolonych przeznaczeni bydź mogą. Jeżeli zaś zostanie ścieśnione od Rządu obmyślenie dla Dzieci sposobu do życia; wynoszenie się z Kraiu będzie ustawiczne z maiątkiem, na czym Kray wiele szkodować będzie.

Poczwarte: Nie wszystkie Manufaktury dadzą się odbywać w Miastach, iuż to dla sposobności mieysca, iuż to dla potrzeby wody, lub drew, iuż też dla drożey opłaco-

nych ludzi, żywności i komornego. Zakładanie takowych rękodzieł, wiele expensy potrzebuie; Manufakturzysta na cudzym gruncie zakładać takiego gmachu obawia się, aby z czasem ciężkości nie doznawał; w Mieście fabryki zakładać nie może, bo kalkulacya drogości każdey rzeczy, lub niesposobności mieysca, iest onemu na przeszkodzie, a tak Kray nie może mieć doskonałych i dostarczaiących Manufaktur, i w niedostatku tych, pieniądze za Granicę wysyłać musi za takie rękodzieła, ktòreby w Kraiu z łatwością zrobione bydź mogły.

Te przyczyny do zyskania wolności nabywania Ziemi Prawem Dziedzictwa, okazuią oczywisty

ſpoſob ſprawienia w Kraiu ludności, i nie maią nic oſobiſtego, bo Mieſzczanin z okazyi nabycia Ziemi Prawem Dziedzictwa, dalekim ieſt od tego, aby oſobiſtych ſzukał zaſzczytów, przeſtanie chętnie na tym, gdy mu Rząd iedynie Dziedzictwem Ziemię poſiadać dozwoli.

Nayiaś: Kròlu Panie Miłościwy, i Nayiaś: Rzepltey Stany.

Wyſtawienie na widok pierwiaſtkowego ſtanu Miaſt, i ſwobod Mieſzczanom od Rządu Kraiowego użyczonych, okazanie przyczyn upadku, oraz ſpoſòb podźwignienia onych, a tym końcem powiękſzenia ludności, handlòw, manufaktur i prawdziwego wzbogacenia Kraiu, nie inny ma w ſobie zamiar,

iak tylko iſtotną i ſzczerą chęć przyſłużenia ſię Dobru Powſzechnemu Kraiu, okazały to Miaſta, iż Nayiaśnieyſi Xiążęta i Królowie Lokatorowie mały udział Ziemi dla Miaſt uczynili dla tego, aby pomnożony lud w Miaſtach, nie roli, lecz handlu i rzemiosł pilnował, a ſzczupłość lokacyi przemyſłem rozſzerzał.

Naybiegleyſzy dowcip nie zdoła nic dokazać, ieżeli zewſząd nieprzebytemi zaporami obſtawiony zoſtanie, a moc odſunięcia onych nie będzie od niego zależała; tak ieſt w iſtocie ſamey, te zapory, ſą to wyżey przywiedzione przyczyny, które przeciągiem dwu wieków ściſnęły przemyſł Mieſzczan, a Mia-

ſta całe zruynowały; oddalić zaś ich, nie było w mocy Miaſt, ale w mocy Rządowey.

W prawdzie pierwſze momenta przywrócenia Miaſt do dawnego ſwego ieſteſtwa, możeby na iaki krótki czas komu uſzczupliły dochodu, ale nieomylna codziennie powiękſzaiąca ſię po Miaſtach i Miaſteczkach z Cudzoziemców ludność, to wſzyſtko w krótkim przeciągu czaſu nadgrodziłaby ſowicie, bo zaludnione Miaſta uczyniłyby więkſzą konſumpcyą; a zatym i ſzacunek Produktów Ziemi zoſtałby powiękſzony. Izaliż nie ieſt rzeczą oczywiſtą, że zaludniona Warſzawa kilku Woiewodztw na ſwe wyżywienie potrzebuie produktu, izaliż

liż nie ieſt rzeczą oczywiſtą, że ludność Warſzawy całą prawie po Kraiu ułatwia cyrkulacyą pieniędzy, izaliż nie ieſt rzeczą oczywiſtą, że ludność Warſzawy naywięcey z Cudzoziemców ieſt złożona, których obrona Rządu Kraiowego w Rezydencyi Nayiaś: Króla Pana Miłościwego utrzymuie, izaliż naoſtatek nie ieſt rzeczą oczywiſtą, że Warſzawa iedna tyle Skarbowi Koronnemu przynoſi intraty, ile kilka Woiewodztw razem wziętych; to wſzyſtko ſprawuie ludność, handel, rzemiosła.

Za zabeſpieczeniem Miaſt, i przywróceniem onym pierwiaſtkowych Praw, może Rząd Kraiowy po pryncypalnych Miaſtach Woiewodztw

takiey się nie ochybnie spodziewać ludności, i takich pożytków, bo o tym dawny Stan Miast przeświadcza. Co większa, tak zaludnione Miasta, gdy pomnożą Skarbowi Koronnemu dochody, może Stan Szlachecki od znoszenia ciężarów uwolnić się, bo te ciężary, które dziś tenże Stan z gwałtowney Kraiu potrzeby, i z okoliczności upadłych Miast na siebie przyimuie; to wszystko w czasie ludne Miasta i Kolonie zastąpić mogą.

Dalekim iest Stan Mieyski od tego, aby w wyżey przywiedzionych przyczynach, upadek Miast okazuiących, podawał Nayiaś: Rzeczypospolitey Stanom Proiekta do uchwały Prawa, bo tym samym

zdawałby ſię więcey własnego, iak powſzechnego dla Kraiu ſzukać dobra. Jako zaś intereſs podźwignienia Miaſt, ieſt iſtotnie intereſſem Kraiu; tak przełożywſzy przyczyny upadku, i przy każdey prożbę ſwą przyłączywſzy, utworzenie Prawa, iakie Nayiaśnieyſzym Stanom Rzeczypoſpolitey nayſkutecznieyſze ku zamiarowi podzwignienia Miaſt, a ztąd wzmocnienia ſił Kraiu, zdawać ſię będzie, do ich zupełney determinacyi oddaią.

KONIEC.

PODZIAŁ MATERYI.

Biblioteka Jagiellońska
stdr0024130

DE LA
BIBLIOTHEQUE
DE MR. LE PR.
ALEXANDRE
LUBOMIRSKI